

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Drungnųjų lūpomis

Ne veltui sakoma, kad istorija – gyvenimo mokytoja. O praeitis – priminimas, kad lipti ant to paties grėblio jokia naujiena, tik apmaudu, kai tai kartojasi pernelyg dažnai. Tos pačios klaidos, tie patys žodžiai, tos pačios ydos ir dorybės... politikai šiokie ir tokie, valdininkai tarnauja ne žmonėms, o sau, vyrauja godumas, pragmatiškos ambicijos ir nepotizmas, o ir mene bei kultūroj trūksta tikro dvasingumo...

Tiesą pasakius, o kada gi buvo kitaip?

Ir kas pamatuos, kokių metų, kokiame šimtmetyje ar dešimtmetyje dvasingumo buvo daugiau, o pragmatizmo – mažiau?.. Kada gi žmonės negyveno apimti veržlaus, nekantraus trumpalaikiškumo – gyvenk čia ir dabar, semk gyvenimą saujomis ir kibirais, nepaisyk nieko. Nes be mūsų trumpalaikio gyvenimo nieko daugiau nėra – nei amžinybės, nei nemirtingumo, nei atminties, nei prisiminimo. Galbūt netgi mūsų nėra, tik simuliakrai.

Argi ne daugelis iš mūsų gyvena su mintimi – svarbiausias esu aš, kitų svarbumas – tik deklaracija, kuri nieko nereiškia. Kitų aš nemyliu ir neužjaučiu, nes jie toli nuo manęs. Svetimi, nepažįstami. Mūsų nesieja niekas. Mano gyvenimas – uždara asmeninė erdvė, asmeninis pasaulis. Bet esu padorus žmogus – apie mane niekas negalėtų pasakyti ko nors blogo. O galbūt ir gero. Tai beveik tas pats.

Būti drungnam yra gerai, visai kas kita, nei būti karštu arba šaltu. Didžiu nusidėjėliu ar didžiu šventuoju. Pastarųjų nėra daug, ir gerai, nes kitaip pasaulis pavirstų arba į pragarą, arba į Dangaus prieangį (tik į prieangį, nes Dangaus buveinės mūsų protui nesuvokiamos). Kokia beprotybė liepsnoti ir degti, kai gali būti saikingai jausmingas ir kilnus. Koks kvailas yra šaltas, pamišėliškas ryžtas siekti beprotiško tikslo, kai gali to tikslo tiesiog atsisakyti, nes matai, kad jis – nepasiekiamas.

Va tik dėl tiesos mes, drungnieji, galėtume ir pasiginčyti. Mes galėtume pasakyti, kad tiesų yra daug, kad kiekvienam tenka po tiesą – tokią, kokia jam atrodo tinkama. Pagal gyvenimo būdą, politines pažiūras ar horoskopą. Tai būtų visiškai priimtina daugeliui ir sukurtų neblogą balansą visuomenėje.

Nusidėjėliui – tiesą, šventajam – tiesą, balansuojančiam ant peilio ašmenų bepročiui – tiesą, sveikam pragmatikui – tiesą...

Juk būtų puiku tai pasakyti, o ir taip paprasta.

Bet atsitinka taip, kad Tiesa užrakina mūsų lūpas, aptemdo skaidrias mūsų mintis ir sujaukia paruoštus ištarti sakinius. Ji byloja pati, mūsų neatsiklausdama, žodžiais, kalbomis ir vaizdais, pavidalais, stebuklais ir apreiškimais, o mes jų nematome, negirdime, nesuvokiame.

Ir mūsų ginčas beprasmis, jis sudega kaip pelai gaisro vėjyje.

Renata Šerelytė

Antano Sutkaus nuotr.

AKYS TAMSOJE

*vienas iš tokių atsibudimų
kai kambarys kietai prigrūstas tamsos
kai jau daug ko nesutalpiname
savo nusekusiuos pojūčiuos
laikrodžių virbalai mezga valandas
nebe mums*

Kęstutis Navakas

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas
2025 m. svarstys
projektą: DRAUGAS
laikraščio diasporos
žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Drungnųjų lūpomis • 2-as psl. Inga Daugirdė. G. Petkevičaitės-Bitės bičiulystė su P. Višinskiu ir Žemaite (2) • 3-as psl Julius Keleras. Dvi novelės. • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Minimi Beatričės Kleizaitės-Vasaris ir Magdalenos Birutės Stankūnienės 100 - mečiai • 5-as psl. Indrė Skiemonytė. „Portalo“ scenografinė kelionė: tarp šviesos, erdvės ir vaizduotės • 6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. 70- osios laidos abiturientų opera – „Jūratė ir Kastytis“ • 7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Salkantay takas arba penkios dienos iki septintojo pasaulio stebuklo – Maču Pikču • 8-as psl. B. Kleizaitės ir M. B. Stankūnienės 100-mečiai (tęsinys)

Kitame numeryje: Laisvės gynėjų pagerbimas šv. Kotrynos bažnyčioje • Magiškos dailininko Algio Griškevičiaus sankirtos

G. Petkevičaitės-Bitės bičiulystė su P. Višinskiu ir Žemaite Kūrybos pradžia (2)

VU KF doc. dr. Inga Daugirdė

Tęsinys. Pradžia 2025 m. sausio 11 d. „Kultūroje“

Sudijuodamas P. Višinskis nerte panėrė į literatūrą – skaitė N. Gogolio, A. Čechovo, L. Tolstojaus, F. Dostojevskio, N. Nekrasovo, J. Byrono, Ph. Shilerio, lenkų rašytojų kūrybą, gyvai domėjosi aktualiais to meto visuomeniniais veikalais ir naujausia publicistika. Tais metais ir pats pradėjo rašyti straipsnius į draudžiamą lietuvišką spaudą – *Ūkininko laikraštįje publikavo pirmąją savo korespondenciją*.¹ Kai 1898 m. išklauses visus universiteto kursus, bet nelaikęs valstybinių egzaminų, sugrįžo į Lietuvą, jis vėl apsistojo Joniškėlyje ir kurį laiką gyveno Petkevičių šeimoje. Čia galėjo jaustis ir buvo priimtas kaip savas. Neilgai trukus pradėjo privačiai mokytojauti. Tautinės lietuviškosios savimovės žadinimas jam buvo vienas svarbiausių gyvenimo siekių, todėl Joniškėlyje P. Višinskis uoliai rašė straipsnius į *Varpą*, platino draudžiamą lietuvišką spaudą. Kadangi jam labai rūpėjo ir kitas svarbus veiklos baras – grožinės lietuvių literatūros kūrimas, Višinskis rašė laiškus pradedančioms rašytojoms Žemaitei ir Marijai Pečkauskaitėi, ragino jas kuo daugiau rašyti, komentavo iš jų gautus apsakymų rankraščius, aiškino literatūros teorijos dalykus. Artimiau pabendravęs su G. Petkevičaitė-Bite, pajutęs brandų jos literatūrinį išsilavinimą, skaitęs įtaigius jos publicistinius straipsnius, kuriuose jautėsi polinkis į meninį vaizdavimą, P. Višinskis ir ją paragino imtis grožinės kūrybos. Jo paskatinta, ji ir pasuko link meninės prozos – sukūrė pirmuosius kūrinius, kuriuos publikavo *Varpe*.

Įvertinęs didelį Žemaitės talentą ir trokšdamas suteikti kuo stipresnį postūmį, atverti kuo platesnius horizontus jos kūrybiniam užmojimams, formuoti jos literatūrinę savimovę, P. Višinskis siekė supažindinti Žemaitę su G. Petkevičaitė-Bite – gerai išmanančia Vakarų Europos istoriją ir literatūrą, skaičiusią lietuvių literatūros kūrėjų darbus, intelektualia, veikli ir nepaprastu energingumu trykstančia asmenybe. Ligi šiol jos viena apie kitą žinojo tik iš *Varpo* publikacijų ir artimų žmonių ar pažįstamų pasakojimų. P. Višinskis Žemaitei jau anksčiau buvo daug pasakojęs apie šią moterį ir ji svajoto su G. Petkevičaitė-Bite susipažinti. P. Višinskio sudominta lietuvių tautiniu sąjūdžiu, *Aušroje* ir *Varpe* publikuotais straipsniais ir grožinės literatūros kūriniams, Žemaitė jau senokai įsidėmėjo Bite pasirašinėjančios autorės apsakymus ir domėdamasi klausinėjo P. Višinskio, kas yra ši kūrėja, kuri *taip gražiai apie mo-*

Steigiamoji Seimo atstovės. Sėdi iš kairės: Emilija Spudaitė-Gvildienė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Magdalena Draugelytė-Galdikienė. Stovi iš kairės: Ona Muraškaitė-Račiukaitienė, Salomėja Stakauskaitė, 1921 m.

teris rašo². P. Višinskis tąkart jai pasisakė pats autorės nepažįstas, bet žinąs, kad ji yra daktaro Petkevičiaus duktė, gyvena Joniškėlyje, o jos brolis Leonas kartu mokosi Šiaulių gimnazijoje. Žemaitė jaudindamasi kalbėjo apie išsimokslinusių ir turinčių daug knygų autorę³.

Dėl susitikimo P. Višinskis rašė laiškus Žemaitei ir P. Avizoniui. Galiausiai šis atsiuntė Žemaitei pranešimą, kad ji atvyktų į Panevėžį, o iš ten ją nuvešias į Šiaulius. Kaip buvo sutarta, 1898 m. sausio pradžioje P. Avizonis padėjo Žemaitei nuvykti į Joniškėlį pas Petkevičius, kur tuomet viešėjo ir daugiau lietuvių inteligentų. Bitė su Žemaite iškart glaudžiai susibičiuliavo ir Joniškėlyje ji viešėjo visą savaitę. Patirtus įspūdžius P. Višinskiui papasakojo savo laiške, rašytame 1898 m. sausio 13 d.

Nusiminiau, kap parvežė mane po tokių mūrų, rūmų, akietų langais – iš tikro, kap koriai bičių. Bičių visada bijau, todėl ir prieš gyventojus to rūmo baugums mane paėmė. Priešpakajų sutiko mus abidvi moteriškos ir senis daktaras. Visi vienu žodžiu sveikino ir sakė manęs seniai jau laukė. Po menkos valandėlės palikom kap seniai jau pažįstami.

Tučiuojau susėdom prie arbatos ir tep šnekėjomės širdingai, kaip būtumėm seniai besimatę ir labai pasiilgę kiti kito. Avižėlė (P. Avizonis – aut. past.) iškeliavo namon tuojau. Senis daktaras nuėjo rašyti. Likom tik trys moteriškos. Per cielą vakarą lakštavo apie mane kap meletos, vis tik žiūrėdamos, kuomi norint man pagerinti. Bitelė išrodė visokias knygas, maždaug paaiškindama kožnos įtalpą, teipogi visokius paveikslus, teplotus per jos brolių Leoną, katras buvo išvažiavęs į vaises prie genčių, pažįstamų, paskambino ant partapiono. Vienu žodžiu, supažindino mane su visomis kertelėmis ir darbais. Apipasakojo, kas buvęs prie jų per šventes svečių ir atskirai apie kožną šį tą pasakė.

Nė just nepajutau, kap jau pirma muša. Atsigulusi pūkuose po šilku, lyginau naują pažintį su Užvenčio ponybe⁴. Radau skyrių kaip dangaus nuo žemės. Rytą buvo šventė „trys karaliai“. Mes su senike (daktaro J. L. Petkevičiaus seseria – aut. past.) ejom į bažnyčią, o Bitelė negalėjo, nes turėjo darbo aptiekoj: prisirinko daug žmonių, o antrojo daktaro nebuvo namie.

Po pietų ant vakaro susirinko visi. Parvažiavo p. Leons, dakt. Vileišis, atėjo kunigiuks Eseviche. Po arbatos Bitelė paprašė manęs ko nors savo paskaityti. Perpylė mane kap šaltuvandeniu ir vėl karštu. Bet į klaną kritęs nebekelsi sausas, todėl drąsindamos varčiau knygą. Bitelė prašė paskirti pačią ilgiausią apysaką. Ėmiau skaityti Kotrę (apsakymas Marti – aut. past.)

iš pradžios. Žinoma, truputį nedrąsiai, tuojau kas kart apidringau. Prašė visi, kad neskubėčiau, tankiai bi katras paklausė paaiškinimo kožno žodžio. Potam visi tylėjo. Ir aš užmiršau klausytojus. Skaičiau tep, kap jutau. Pabaigusi apsižvalgiau. Kunigiuksbesėdįs akis užsiėmęs, p. Leonas – įrėmęs kaktą į abidvi alkūnes ant staliuko, dakt. Vileišis – atsivertęs į lubas, atsikolęs kaire ranka ant kaktos. Senoji panytė iš tikrų apsipylusi ašaromis. Bitelė išmeigusi akis į mane. Kap tik knygą užskleidžiau, atsikėlusi puolė man ant kaklo ir bučiuodama šaukė, nelyginantys man prie tavęs. Nepasieksiu tavęs. „Kap tu pažįsti žmones, kap teisingai rodai, kiek jausmo, kiek poezijos! Žinoma, ir visi atkartoję jos žodžius. Kunigiuksviens tylėjo. Potam paprašiau Bitės, kap paklaustų jo kritikos. Jis užmetęs tą, jog prastieji žmonės visada guodoja darbą, todėl Katrė darbininkė, kodėl tėvai jos neapkenčia? Bitė pradėjo juoktis, kap kunigiuks ne mano raštus kritikuoja, bet Kotrės nedorus tėvus... „Kodėl anie jos nemyl?“ O valug jos nuomonės, tikra teisybė parodyta. <>

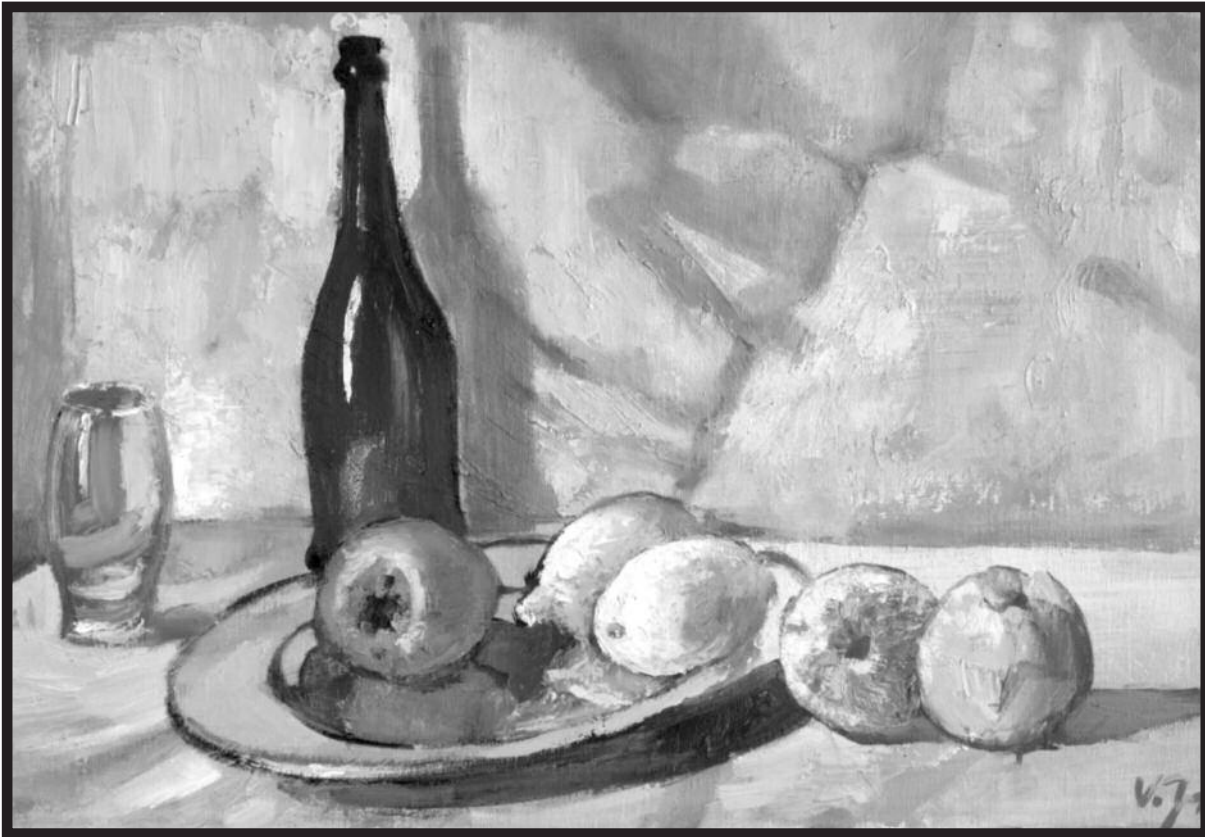
Potamkožną dieną nuo ryto skaičiau, pasiskirdama knygą arba Bitelė man paskaitė. Po pietų ejom mudvi pasivaikščioti į sodną, visada šnekėdamos apie literatūrą. Vakare rinkos visi klausytis. Labiau dakt. Vileišis neklause nė ant kortų eiti, šaukė tik skaityti. „Kortas“, sakė, „visada rasma, o ta poni išvažiuos“. Ir tepkožną vakarą skaičiau, ką tik viską perskaičiau. Pas užvertą langinę labai visiems patiko. Senis daktaras paėmęs dar vienas skaitė. <>

Skaityti man neleido greitai, vis pertraukė ir klausinėjo nekurių žodžių, o tuo tarpu bruko man atsigerti ar užsikąsti kokių saldumynų. Apie dvylika skirsteskožnas sau, o mudvi su Bitele šnekėdavom sugulusios dar keletą adynų. Tankų vakarą mušė tris arba keturias, tuomet barėm viena antrą, ko nemiegam. Vis buvo kalbos, vis nebaigėm rokundos, nebeliko laiko.

Susitarėm dabar, paduodamos ranką viena antrai, keliauti taku mylimosios literatūros. Ko aš nežinosiu ar nesuprasiu, jos pasiklausti arba knygos kokios nuo jos gauti. O ji ką parašius, aš prižadėjau kalbą pataisyti. Turinti pradėtą apysaką ilgą. Dar nebaigtą. Daugiau iš inteligentų gyvenimo. Kai pabaigs, duos man kalbą taisyti. Pamatysma, kaip mums pavyks. Tep išviešėjau celanėdėlę (lygiai panėdėly išvažiavom). Antrad. Poni, senis daktaras važiavo į Panevėžį ir mane nuvežė.

Parduotoji laimė. Parašė Dvi Moteri (Žemaitė ir G. Petkevičaitė-Bitė), 1905 m.

Vidmantas Jažauskas. Natiurmortas su citrinomis. Aliejus, drobė

Julius Keleras

Dvi novelės

Pienas su apelsiniais

Šiuolaikinio meno centro kavinėje atsisėdome – kitur nebuvo vietų – prie žydraplaukės merginos, kuri gėrė apelsinų sultis su pienu. Mačiau, kaip išpylė. Bičiulis buvo pagiringas, nedrąsus, nors paprastai jo ironija ir iš burnos nepaliamajam trykštantis sąmojis turėjo kažką bendra su niekyste ir neslepjamu, nors ir nepakartojamam žaviu, kitų niekinimu. Nemėgau tokių žmonių, tačiau senas bičiulis kaip sena armijos tatuiruotė ant plaštakos ar gyvaplaukiais apėjusi prigimtinė karpa. Niekur nuo jo nedingsi. O jei ir dingsi, jis vis tiek išnirs kaip plūdė pačioje netikėčiausioje vietoje.

Kai jis atvažiuodavo iš mažo miestelio prie jūros, kur gyveno seniai remontuotame name su tėvu ir senu ilgaasiu šunimi, išgirsdavai daug vaizdingų kaip Dainavos šalies padavimai, istorijų. Žinoma, daugiausiai nebūtų. Žinoma, visos apie jo didybę, ryšius su šio pasaulio galingaisiais, apie gražiausias *čirvas*, kurios jo visur tykoja, apie vertimus, kuriuos jam bruka viso pasaulio leidyklos, apie literatūrinius salonus, kur, be abejo, jis groja pirmaisiais smuikais. Jam nepaliamajam deklamuoti „koks aš mielas, talentingas ir geidžiamas“, jo burnoje išvysdavai du labai aštrius iltinius dantis. Tokius turi haskiai ir vilkšuniai. Gal tyčia juos nuaštrindavo, pagalvodavau kartais. Pasakotojas buvo *superinis*, italų studijas baigė *cum laude*, o rudas ramentas, kurį atvažiavęs į Vilnių visur tapydavosi, tebuvo, jo nuomone, žaismingas artefaktas. Jo sąnariai buvo sveiki, kojos nepatyrę jokių traumų. Tam įrodymas – prakaito ir jėgų reikalaujantis lauko tenisas, kurį vasaromis jis žaisdavo Jaunimo sode su neslepjamu džiaugsmu. Jam reikėjo dėmesio. Jam reikėjo visų dėmesio.

Žinoma, mes paklausėm, ar galime prisėsti prie merginos žydrais plaukais. Ji linktelėjo, tada toliau žiūrėjo į stiklą, kur pienas nebuvo dar susimaišęs su apelsinų sultimis ir siekdamas to atrodė kaip judanti gelsvai balkšva kardiograma. Mes prisėdom, o mergina atrodė apimta keisto, vis augančio jaudulio. Bičiuliui kažkas paskambino, jis išėjo į lauką pasikalbėti, o aš pastebėjau keistą, vos matomą užrašą ant merginos marškinėlių: „Išlukštenk mane“. Sugavusi mano žvilgsnį ji ėmė raustis savo rankinėje ir ėmė iš ten traukti įvairius daiktus. Išsidėliojo įvairių spalvų lūpdažius (kažkodėl buvo net trys juodi), ke-

lios didelės keistos formos sagos, kažkokios juodaodės, kraupiai išpūstom lūpom, kiek aplamdyta nuotrauka, higieninis paketas „Volleyball“, du segtukai, gintaro segė, odinė užrašinė su drambliu, šokolado „Karūna“ plytelė, kelnaitės, žiebtuvėlis, raktai, lūpų balzamas, nagų dildė, akiniai nuo saulės.

Nelaukiau, kol ji baigs. Staiga atsiminiau, kad turiu atšaukti vizitą pas dantistę. Vakar buvau užsirašęs ankstyvai popietei, nes dilgčiojo, tačiau šiandien jau buvo praėję. Matyt vakar, kai lankiau mamą, obuolio lukštas pateko į tarpdantį.

Išėjau į lauką. Paskambinau Sigai. Ji nelabai nusiminė. Pasakė, kad plaučiau su druska ir skalaučiau su soda. Tą sakydavo kiekvienąsyk, kai tik nueidavau pas ją ir išsitiesdavau dantisto kėdėje kaip pas kokį psichoterapeutą.

– Gal turi finansinių bėdų? – kažkodėl paklausė Siga. Ji buvo mano klasiokė. Kažkada, gal vienuoliktoje klasėje, draugavome, bet iš tų laikų, išskyrus kelias neaišku kur nukištas fotografijas, kažkokį bendrą klasės „atminčių“ žurnalą („Atminimas – ne vežimas/pora žodžių ir gana“) ir juoda jos segtuką plaukams, kurią laikiau ant vidurinės knygų lentynos greta G. Byrono tomelio, nieko ir nebuvo išlikę.

– Ne, – atsakiau. – Bet ačiū, kad klausi.

– Nesišaipyk. Tavo balsas liūdnas. Ir vis tik, kai galėsi, užsirašyk. Paskambink Ramintai.

Raminta buvo jos seselė. Aukšta, juodbruva, kalbėjo ryškiu marijampolietišku akcentu, nuolat šypsodavos. Matydavau tą dar prieš išsitiesdamas, bet kaip gali justis tą šypsena, o jusdavau ją tiesiog fiziškai, jei guli ir esi užsimerkęs, be to, prikimštas liginio, vatos tamponų ir dar dievai žino ko kaip farsiruota žąsis per Kalėdas.

Nors nėra čia ko verkėti. Pas Siga jausdavau kaip namie. Moterys palinkusios virš vargšės mano burnos pliurpdavo apie savo vyrus, namų plyteles, kurias reikia pakeisti, vaikų mitybą, užsakomas medžiagas, sukčiaujančius dantų technikus ir pacientus, kurie nuolat vėluoja ar išvis nepranešę neateina, ar tuos, kurie nori statyti implantus, dvokia senberniškais kvapais ar dar bala žino kuo – moliu, prakaitu, prarūgusiu pienu.

Sušalau. Grįžau į kavinę. Prie mūsų staliuko nieko nebuvo. Mano draugas ir žydraplaukė buvo perėję prie kito staliuko prie pat milžiniško lango, už kurio šmėkstelėdavo praeiviai, ir linksmai čiauskėjo su dar dviem bičiais. Vienas lyg ir matytas – ilgais juodais plaukais, genijaus veidu (tokį kartais dėvi dailininkai ir aktoriai), kitas nuplikęs, bet su didelėmis rudom žandenom, tarsi pasirošęs filmavimui. Draugužis pamokojo man, kad prisijungčiau, bet aš atsisėdau į savo vietą ir spoksojau į merginos paliktas apelsinų sultis. Mišinys jau neturėjo skiriamųjų ženklų – nei Pakluoniškių karvė, nei apelsinų skynėjas Valensijoje nebūtų pripažinęs jų savo kūryba.

Pagalvojau, kad seniai rūkiau, o lankytojams nuolat varstant kavinės duris, vis išiverždavo svaigus tabako gūsis. Išėjau už durų. Lyg dulksnojo, paskui ėmė snyguriuoti. Pro šalį ėjo simpatiška mergina balto

kailio kepure. Kiškis? Šermuonėlis? „Kur mūsų žalieji aktyvistai?“ – kažkodėl piktdžiugiškai pagalvojau, gal todėl, kad ėmiau žvarbti. Pastebėjus, kaip trinu šalančias rankas, ji gaižiai šyptelėjo ir nuskudė tolyn, tabaluojant juodai žvilgančiai rankinei, labiau primenančiai nedidelį lagaminą – tokį prieš skrydį į lėktuvą nešasi stiuardėsės. Skubėti nebuvo kur. Darbo neturėjau. Merginos irgi. Tikriau ką tik buvau ją praradęs. Ji dirbo modelių agentūroje „B&B“, kurią juokais vadindavau „Blakstienos ir blauzdos“, nors daugelis mano pažįstamų ją prvardžiuodavo *aptiažkėm*. Merginos iš tos agentūros nuolat trūnydavo šioje kavinėje, o jų šlaunys, kai jos nueidavo užsakinėti, trindavosi į baro sienelę. Ryškiai raudonos ir aptemptos. Ką tik nuo podiumo.

– Donatai, – šūktelėjo man draugužis. – Aš užmokėjau už tavo alų, neskubėk. Mes išeinam. Paskambinsiu vakare.

Žydraplaukė buvo tvirtai įkibus jam į ranką. Man pasirodė, kad ji žvilgtelėjo į mane su patyčia, primerkdama akis kaip įniršusi katė. Jiems tostant netyčia pastebėjau, kad mano klynas atsisegęs, nors į WC net nebuvau užsukęs.

– Išgerk ir už mane, pupuli, – iš toli ji dar šūktelėjo ir išgirdau, kaip kvatojasi mano itališkais draugužis. Mostelėjau jiems pavymui ir grįžau į kavinę. Buvo šilta ir gera. Beveik kaip pas mamą. Tik čia nebuvo didelių, sultingų raudonų obuolių.

Ant stalo manęs laukė stiklinė pieno ir stiklinė apelsinų sulčių. Pieno stiklinės kraštas buvo nudažytas ryškiai raudonais lūpų dažais. Man pasirodė, kad čia buvo išvedžiotas kažkoks žodis. Taip ir buvo – pamačiau užsidėjęs akinčius. Love.

Papūgėlių rojus

Ant tilto

Aš niekada nebesivilksiu šitos juodos suknelės. Aš niekada nebesivilksiu šitos juodos suknelės. Aš niekada nebesivilksiu šitos juodos suknelės.

Stovėjau ir žiūrėjau į vandenį tarsi ko laukdama. Jis buvo raudonas nuo gėstančio dangaus ir tolimų reklamų gūsiu – tokį bet kuris didelis miestas atšvaitais visada svaiddo priešvakarių padangėmis. Šio miesto negalima pavadinti nei *labai dideliu*, nei *labai mažu*, bet jame kažkuriuo būdu telpa 700 tūkstančių sielų, besiblaškančių upės krantinėse, parkuose, siauruose praėjimuose, aitriai apšviestose prekybos centrų dėžutėse, miegamųjų, vaikštomųjų, sėdimųjų rajonų erdvėse, visose matomose ir nematomose gatvėse. Tie, kurie pritūpę rūko Naujininkų ar Justiniškių balkonuose, jie irgi ten, jie irgi bus priškaituoti į tuos pragaro ar rojus ratus, bet vėliau, tegul nesupyksta. Viskam savas metas.

Nuotaika buvo nekokia. Nesinorėjo nei eiti, nei čia stypsoti. Šiandien turėjau laisvą dieną, bet kone visa ją pratysojau apimta stungulio ir snūdo, kol vakarėjant šovė mintis išeit pasivaikščiot. Esti tokių dienų, kai jautiesi lyg prasikaltęs, lyg netyčia prisiminęs, kad kažkam, jau praėjus gražinimo terminui, esi skolingas didelę sumą ir tas kažkas, tarytum tyčia kankindamas, apie tai nę neprimena, pasmerkdamas tave tyliai paniekai, tyliai sukaustančiai savinieki, kurią nežinia kaip išpirkti.

Prieš savaitę čia, toje pačioje vietoje, tilto viduryje, radau kareivišką sagtį ir žalvario sagą. Ilgokai galvojau, kokia istorija galėtų sieti šiuodu daiktus. Gal tai sovietinio kario BB ir jaunos medicinos mokyklos studentės vienintelio netikusio susitikimo vaisius, išpustytas iš kokios nors užuovėjos dabar po gerų keturiasdešimties metų? O sagutė, gal ji iš baltų šventadienių marškinių, kuriuos mobilizuotam kareivėliui į lagaminą įbruko motina? Daug ką galima prisigalvoti, stovint ant nuožmiai pilka spalva nudažyto metalinio tilto vidurio.

Lyg mažas išdidus laivelis upės vaga praplaukė stačias butelis. Ilgokai sekiau akimis, nes man pasirodė, kad ant jo tupi paukštelis – bespalvis, nedidelis, blankus, anaipol nepanašus į tą, apie kurį jau kelias valandas ištiesai galvojau. Sekiau, kol visai nutolo. Kone iki neregimybės susiliejo su upės spalva, abu atrodė nykūs, juosvi, neskubantys lyg išsiruošę į dar negreit įvyksiančias, bet ir neišvengiamas laidotuves.

Nukelta į 6 psl.

Minimi Beatričės Kleizaitės-Vasaris ir Magdalenos Birutės Stankūnienės 100-mečiai

Algis Vaškevičius

Įkurtos galerijos, pastatytas paminklas kunigaikščiui Gediminui.

Taip jau sutapo, kad vos dvi dienos skiria dviejų žymių asmenybių, daug nusipelnusių Lietuvai ir Sūduvos kraštui Marijampolei, šio miesto garbės piliečių, meno mecenatė Magdalenos Birutės Stankūnienės (1925–2017) ir Beatričės Kleizaitės-Vasaris (1925–2023) gimtadienius. Sausio pradžioje joms abiems būtų sukakę po 100 metų. Minint šias sukaktis Marijampolėje, B. Kleizaitės-Vasaris galerijoje atidaryta paroda, kurioje yra eksponuojami šios iškilios moters apdovanojimai bei 15 naujų galerijai padovanotų meno kūrinių, o šio miesto P. Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje pradėjo veikti M. B. Stankūnienės darbų paroda.

Šviesaus atminimo Beatričė Kleizaitė-Vasaris yra viena iš nedaugelio išeivijos kultūros asmenybių, dar Atgimimo metais (1989) grįžusių iš JAV į Lietuvą ir visas jėgas atidavusių tėvynės kultūriniam atgijimui, meno puoselėjimui. Teigdama, kad žmogus turi pareigą jėgas ir kūrybines galias atiduoti savo tautai, vos tik į Lietuvą grįžusi B. Kleizaitė-Vasaris ėmėsi iniciatyvos pirmaisiais atkurto Nepriklausomybės metais Vilniuje pastatyti Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino paminklą. Kaip šio paminklo autoriaus skulptoriaus Vytauto Kašubos įgaliotinė Lietuvoje ir aktyvi visuomenininkė, ji įkūrė Kunigaikščio Gedimino paminklo šalpos Fondą, tapo jo pirmininke ir lygiai po trejų metų, kaip ir planuota, Vilniaus Katedros aikštėje įvyko paminklo atidengimo iškilmės, kurios vainikavo mecenatės pastangas, jos viltis, valią, tikėjimą.

B. Kleizaitės-Vasaris pastangomis buvo gausiai praturtinti ir didžiausi Lietuvos meno muziejai – Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui Vilniuje, Nacionaliniam Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejui Kaune, Žemaičių muziejui „Alka“ Telšiuose ir Žemaičių dailės muziejui Plungėje mecenatė parvežė per du tūkstančius garsiausių lietuvių išeivijos dailininkų kūrinių, taip atlikdama istorinę dailės sugražinimo Lietuvai misiją.

Iš B. Kleizaitės-Vasaris sukauptų išeivijos dailės kolekcijų buvo sukurti net du ryškūs muziejai. 2010 m. Anykščiams padovanojusi savo sukauptą per 120 angelų kolekciją (tapybos, grafikos, skulptūros, tautodailės kūriniai), mecenatė davė pradžią Angelų muziejui, o tėvų gimtinei Marijampolei padovanoto daugiau kaip 400 dailės kūrinių kolekciją, kurios pagrindu 2014 m. buvo įkurta Beatričės Kleizaitės-Vasaris menų galerija.

Nuopelnai įvertinti apdovanojimais

Mecenatės pastangomis į Lietuvą parvežti Vytauto Kašubos, Adomo Galdiko, Vytauto Igno bei kitų užsienio lietuvių kūriniai. Ji pati yra parašiusi monografijas „Lietuvių dailininkų darbai Šiaurės

Beatričė Kleizaitė-Vasaris ir Magdalena Birutė Stankūnienė savo darbais praturtino Marijampolę

Amerikos šventovėse“ (2003), „Albinas Elskus: grožio ir vizijos dailininkas“ (2009), angelologijos studiją „Angelai“ (2011–2013).

„Man padėjo tai, kad aš esu moteris“, – yra sakiusi B. Kleizaitė-Vasaris. Po jos išėjimo Amžinybės moters dukros B. Kleizaitės-Vasaris menų galerijai Marijampolėje padovanojo 15 meno kūrinių, tarp kurių keletas yra pačios mecenatės portretai bei mecenatės gautus apdovanojimus ir diplomus. Jų paroda atidaryta galerijoje minint 100-ąsias B. Kleizaitės-Vasaris gimimo metines.

Už nuopelnus Lietuvai B. Kleizaitė-Vasaris buvo apdovanota Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi, už nuopelnus Vilniaus miestui pirmoji buvo apdovanota Barbaros Radvilaitės medaliu, o už nuopelnus Marijampolei – Šv. Jurgio, Marijampolės globėjo, ordinu ir Marijampolės garbės piliečio ženklu.

Nuolat lankėsi Lietuvoje, ir ne tuščiomis

Sausio 5-ąją 100 metų sukako Marijampolės ir Vilkaviškio garbės pilietei, dailininkei ir mecenatei Magdalenei Birutei Stankūnienėi. Ją menui ir kultūrai neabejingi žmonės prisimena kaip ypatingą skonį turėjusią menotyrą ir kultūros puoselėtoją, kuri, nors ir gyvendama Amerikoje, Čikagos mieste, savo darbais ir šviesiomis mintimis visada buvo arti savo gimtojo krašto, savo Oželių kaimo netoli Šunskų ir Marijampolės.

1925-aisiais Vilkaviškio apskrities Šunskų valsčiaus Oželių kaime gimusi būsimoji dailininkė

1943 metais buvo priversta palikti Lietuvą, į kurią vėl sugrįžo 1969-aisiais ir nuo tada daugiau kaip penkis dešimtmečius nuolat ją lankė su naujais savo kūrinių, knygomis, naujomis idėjomis. Per tuos dešimtmečius šimtai jos tapybos ant drobės ir medžio, batikos, kitokia technika atliktų darbų papuošė įvairių Lietuvos miestų ir miestelių muziejų, bibliotekų, sveikatos ir kitų įstaigų sienas. Juos saugo viešoji P. Kriaučiūno biblioteka, jie puošia ilgus Marijampolės ligoninės koridorius, daug jų saugoma Marijampolės kultūros centre, kur veikia jos vardo menų galerija.

Naujojoje parodoje eksponuojami gėlių paveikslai, kurie yra daug kartų didesni už normalias gėles. Gėlių menininkė yra nutapiusi labai daug, jose ji matė magišką jėgą, žavesį ir grožį. Jos paveiksluose gėlės ir tropikų augalija nepaprastos, vešlios, iš įvairių egzotiškų šalių, kurias menininkė yra aplankiusi per savo labai turiningą gyvenimą.

Šių eilučių autoriui daugiau kaip tris dešimtmečius teko bendrauti su menininke ir Lietuvoje, ir Amerikoje. Klausama, kaip švenčia savo gimtadienius, karą ji prisipažino, kad nemėgsta didelių iškilmių, jai daug smagiau laiką praleisti su viena kita artima bičiule.

Pirmoji dailininkės darbų parodą Sūduvos sostinėje surengta 1990 metais, dar po metų ji su poete Julija Švabaite-Gyliene vėl apsilankė čia ir tuometėje miesto centrinėje bibliotekoje surengė susitikimas su savo kūrybos gerbėjais.

Nukelta į 8 psl.

Naujojoje parodoje bibliotekoje – Magdalenos Birutės Stankūnienės sukurtos gėlės

„Portalo“ skenografinė kelionė: tarp šviesos, erdvės ir vaizduotės

Indrė Skiemonytė

Nutolimas nuo realybės, nežinomybė ir vaizduotės beribiškumas – tai raktiniai žodžiai, padedantys atrakinti grafikos dizainerės ir skenogramų kūrėjos Armandos Klimavičiūtės kūrybą. Šie motyvai persmelkia personalinę parodą „Portalas“, kurioje pristatoma unikali alternatyvios fotografijos technika – skenografija.

Gruodžio mėnesį Lyceum galerijoje Klaipėdoje buvo atidaryta Armandos Klimavičiūtės skenografijos paroda „Portalas“. Skenografija priskiriama netradicinei fotografijai, o pačios skenogramos kuriamos pasitelkiant optinį skaitytuvą. Šiame procese šviesa, atspindėta veidrodžių ir perėjusi per lęšius, tampa elektros impulsais, apšviečiančiais ant skaitytuvo stiklo sudėtus ir sukomponuotus objektus. A. Klimavičiūtė šia technika naudojasi kūrybiškai ir netikėtai, kurdama darbus, kurie skatina žiūrovą ieškoti šviesos nutvieksto praėjimo į kitą erdvę ar atėjimą iš jos, kitaip tekantį laiką ar net kitokį savęs vaizdinį.

Vaikystėje A. Klimavičiūtė supančioje aplinkoje ieškojo „vidinių portalų“, kurie spalvino kasdienybę stebuklais, sutirštino patirtis sustiprinant spalvas ir formas savo galvoje apsigyvenusiuose vizualuose. Ši paieška atsispindi ir jos fotografijose, kur dažnai ryškėja portalo motyvas, pavirsdamas atspindžiu, spinduliu ar tiesioginiu architektūriniu portalu.

Tačiau „Portalo“ skenogramų ciklą įkvėpė ne tik fotografija ir vaizdiniai iš gyvenimo sustabdytų ir išstėtų momentų, bet ir septintajame dešimtmetyje Pietų Kalifornijoje gimęs šviesos ir erdvės meno judėjimas (angl. *Light and Space Art Movement*). Šis judėjimas kilo iš tapytojų grupės noro išbandyti tridimensines meno instaliacijas, kurios perteiktų mistiką, keistų žmogaus emociją, sukeltų nostalgiją.

Šviesos ir erdvės eksperimentai prasidėjo septintajame dešimtmetyje, Pietų Kalifornijoje. Instaliacijoms išpildyti dažnai yra naudojamas stiklas, epoksidinė derva, natūralios ir dirbtinės šviesos, šešėliai, spalvos. Šiuo menu gyveno menininkai Larry Bell, Robert Irwin, Helen Pashgian, Craig Kauffman, Bruce Nauman, James Turrell ir daugelis kitų menininkų. Pagrindinis iš jų – James Turrell; būtent jo instaliacijos Armandą įkvėpė ieškoti skenogramų jungčių su chromatinėmis geometrinėmis formomis. Savo darbuose Turrell iki šių dienų tyrinėja spalvų psichologijos ir erdvės

Armanda Klimavičiūtė. Erase for Prosperity, 2024

jungtis. Jo instaliacijos žiūrovams dažnai sukelia gilius emocinius išgyvenimus, nuneša mintimis į kitą vietą – tai byloja apie mūsų pamatinį santykį su šviesa, erdve ir spalvomis, kuris apibrėžia mūsų pirminę patirtį su pasauliu.

A. Klimavičiūtės kūrinių koncepcija remiasi šviesos eksperimentais, kurie skatina ne tik regimąjį, bet ir jausminį bei dvasinį patyrimą. Skenogramose šviesos apšviestos spalvotos geometrinės formos – portalai – susilieja su tekstūromis, papildomos antrojo plano elementais bei (menamais) šešėliais. Šviesa, įprastai laikoma pozityvumo simboliu, A. Klimavičiūtės darbuose įgauna daugialypę reikšmę, susijusią su nežinomybe, keliančia žiūrovui įtampą ir skatinančia tyrinėti.

Visi skenografijos parodos „Portalas“ kūriniai yra dvisluksniai – susidarantys iš skenogramos ir grafinių formų daugiataškinės jungties. Tačiau dalį darbų dengia ir trečiasis sluoksnis, kurį Ar-

manda galėjo pasiekti pasirinkdama analoginę spausdinimo technologiją – risografiją. Risografas – Riso Kagaku korporacijos išleistas aparatas Japonijoje, 1986 m., skirtas blankams ir kitokiems ne itin kūrybiškiems ar vizualiai patraukliems produktams spausdinti, tačiau menininkams ieškant pigesnės alternatyvos šilkografijai, ilgainiui paaikėjo, jog ši technika tam puikiai tinka. Šiai spaudai naudojamas trafareto principas kaip ir šilkografijoje, spausdinama po vieną spalvą. Šios technologijos unikalumas slypi spalvų persidengimuose ir sodrumo, autentiškame kiekvieno antspaudo netobulume, subtiliose tekstūrose.

Parodoje „Portalas“ kiekvienas žiūrovas turi galimybę žengti į savo vaizduotės pasaulį ir tyrinėti, ką reiškia drąsiai sekti paskui šviesą. Ar užteks drąsos žengti pro portala? Tai klausimas, kuris laukia kiekvieno priešais A. Klimavičiūtės kūrinius.

Grybo šviestuvai, 2024

Nauja būtis, 2024

Spatium, 2024

70-osios laidos abiturientų opera – „Jūratė ir Kastytis“

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio
150-ioms metinėms ir amžinajai Meilei

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Igyvendino genijaus svajonę. M. K. Čiurlionio kūryboje Lietuvos gamta, jūra ir miškas, jos legendos, pasakos ir padavimai užėmė išskirtinę vietą. Kadaise su mylimąja Sofija Kymantaite svajojęs sukurti operą *Jūratė ir Kastytis*, bet ji taip ir nebuvo parašyta. Šiomet Jo vardo meno mokyklos moksleiviai Jo jubiliejui ėmėsi kurti ir sukūrė, remdamiesi genijaus sumanymu, jo taiklia lakoniška scenografija ir paveikslais, įtraukė epilogę žodžius apie amžiną meilę iš Jo laišku. Premjera tradiciškai vyko M. K. Čiurlionio mokyklos Šokio teatre dvi dienas – sausio 11 ir 12 d.

Šitam nuostabiam jaunystės energijos talentų reginiui buvo sutelktas milžiniškas būrys moksleivių ir rėmėjų. Operoje šoko 8–12 klasių baletų ir šiuolaikinio šokio choreografai. Orkestrui dirigavo Vilius Aleinikovas, Jonas Kaminskas, chorui vadovavo Kamilė Dilnikaitė.

Kūrybinė grupė ir jų solistai. Choreografai: Elzė Činčytė, Rūta Karečkaitė, Vasarė Grinevičiūtė, Vasara Burokaitė, Aleksandr Sergejev. Tas trijų dienų meilės šokis (be jokių žodžių, nes jų ir nereikėjo) buvo nuostabus, vertas papuošti bet kurį prestižinį renginį.

Nepaprasto grožio išdidžiosios Jūratės partiją dainuoti buvo patikėta absolventei, talentingajai Izabelei Vasiliauskaitei. Keletas arijų galėtų tapti hitais: Kastyčio (Augustinas Rimkevičius) daina namuose: *jūra šaukia mane, ten jaučiuosi gyvas...* pritariant chorui ir orkestrui. Negailėstingą Perkūną vaidindamas dainavo Deivydas Strazdas Gudaitis. Skausmingą, kartu ir motiniškai švelnią motinos ariją (pavadinčiau rauda) nesulaukus sūnaus – Barbora Markauskaitė; išdavikės Jūratės padėjėjas, kurioms pirmiausia rūpi tvarka ir ištikimybė Perkūnui, o ne Jūratei ir Meilei – Kamilė Dilnikaitė ir Laura Degollado – Brito. Dar buvo keturi žvejai, visa komanda kaimo gyventojų, kurie apšneka pirmame veiksme negrįžusius žvejus, o galiausiai nebegali paguosti Kastyčio motinos (nes kyla baisi audra ir ieškoti jo beprasmiška).

Čiurlioniukų operos solistai ir atlikėjai po premjeros M. K. Čiurlionio mokyklos Šokio teatre.

Laimutės Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Operos muziką kūrė septyni kompozitoriai: Joris Mikuzis, Vilius Aleinikovas, Rokas Raibis, Jokūbas Kokanauskis, Jonas Kaminskas, Rimgailė Pirmaitytė, Vasarė Vaičiulytė, trys režisierės: Unė Kvietkauskaitė, Elena Gelminė Tamošaitytė, Minija Skudaitė. Libretą rašė keturiose: Valda Bekešiūtė, Jonas Kaminskas, Giedra Julija Tutkutė, Adelė Patricija Sederevičiūtė.

Operos dailininkai, scenografai, kostiumų ir šviesų dailininkai, grafikai, visažistai. Scenografiją pagal M. K. Čiurlionio braižą kūrė Aleksandra Ivanova, Justė Rimkutė, Evita Bačiulytė, Domantas Šimas, Junda Siudikaitė, Jonas Dobilas; kostiumus (dalį skolino Vilniaus Mažasis teatras) – Justė Rimkutė, Adelė Žvinytė, Agota Darulytė, Eglė Vanagaitė, Adelė Patricija Sederevičiūtė; grafinį dizainą (kvietimus, operos programėlę) – Kotryna Grudzinskaitė, Margiris Ajauskas. Visažistus atstovavo Agota Darulytė, Rusnė Muldarytė, Ugnė Vaičiulytė, Ūla Dagytė.

Siužeto interpretacija su originalia čiurlioniukų muzika, libretu ir choreografija. Veinos valandos ma-

žoka, kad papasakotum legendą apie tragišką jūrų deivės Jūratės ir žmogaus sūnaus Kastyčio meilę, Perkūno sąlygą (pasidžiaugti žmogaus meile tris dienas, tada juo atsikratyti) ir negailėstingą pyktį Jūratei, kuri nesilaiko pažado, Kastyčio mirtį. Vis dėlto epilogas nuiteikia viltingai – jiedu ilgėjosi ir mylėjo vienas kitą nė nesusitikę, jiedu tikrai susitiks amžinybėje (visada mes būsime kartu, kaip ir deivė Laima išpranašavo, visada tave regėsiu... ir mėnuliui patekėjus vėl susitiksime...)

Viską, net finansus, tvarkė patys moksleiviai – orkestro koncertmeisterė ir operos finansininkė Austėja Jauniškytė, ji kartu su Jonu Kaminsku ir Vasarė Vaičiulyte yra su šio projekto vadovai. Orkestro vadybininkės – Kotryna Platūkytė, Rimgailė Pirmaitytė.

Operos pabaigoje pranešėjai išvardijo visus dalyvius, padėjo mokyklos direktoriui, administracijai, mokytojams ir rėmėjams už neįkainojamus patarimus, šilumą ir palaikymą, rėmėjams – už finansinę paramą ar skolintus varpus, scenos drabužius, saugius pastolius, lankstinukų pagaminimą.

Papūgėlių rojus

Atkelta iš 3 psl.

Marekas

Kažkas yra rašęs, kad naktys kvėpia meile ir miegu, o maniškės – tik kaimyno paklodėm, pagalvių užvalkalais, apatiniais. Kai nakčiai praveriu langą, į miegamąjį visad įsisuka greta esančiame balkone džiūstančių skalbinių šuoras. Vienas Dievas nežino, kodėl Marekas taip dažnai skalbiasi, bet viena mano kambarin įsmilkstantis oras tikrai nekvepia nei žvaigždynais, nei sielą gavinančiais vėjais. Vien sprangiu aitrumu atmiešu pompastiškai iškvėpintais skalbimo milteliais. Net ir vabalus naikindamas diklofosais tokį stebuklą vargiai išgausi. „Marekas savo rūbus skalbia aluje“ – kažkada pajuokavo svečiuosna užsukusi Greta. „Tik kokiame – Žywiece ar Kalnapilyje? – paklausiau jos. Greta kažką dar bandė paisioti apie kiaušinius, bet toliau tos temos nevystėme. Mudvi tuo metu irgi gurkšnojom alų, mums ir be to buvo linksma. Ką žinai, gal ir jis ir gal tikrai aluje.

Marekas jai patinka. O aš turbūt jam. Kai susitinkam laiptinėje, visada pasisveikina ir praleidžia grakščiai mosteldamas ranka. Senbernis, o tokie kaip akmuo žolėje, visiems kliūva po kojomis. Mareko tėvas, jei netyčia sutinku, visada kviečia užsukti „arbatos su likeriu ir cukierkomis“, nors nesame jokie draugai. Mareko mama, dienų dienas apsigobus savadarbe balta megzta skara, prasėdi ant suoliuko kieme, kažką siuvinėja ar mezga, pasidėjus raibą pintinę su siūlais. Jei praeinu, visad pasiūlo obuolį (ir iš kur ji juos traukia?) ir lyg užsukta įsibėgėdama ima giedoti tą pačią giesmelę: „O Jūs žinote, tas Marekas... O Jūs žinote, ką tas Marekas... o Jūs žinote, šiandien Marekui...“. Vienturtis, lietas kaip paskutinė, taip ir niekam netekusi, nepuošta Kalėdų eglutė.

Marekui visada atrodė, kad gyventi čia, Vilniuje, gėdinga. Reikia kuo skubiau iš jo ištrukti. Į Lenkiją, į Lenkiją! Į Vakarus, į Vakarus! Jacekas, Mareko dėdė, turi nedidelę nekilnojamo turto agentūrą Vroclave ar Poznanėj. Marekas daug kartų yra ten buvęs. Marekui ten patinka. Marekas ten būtinai važiuos. Juk iš ten ir kitos, normalios, šalys taip *nesusvietnai* arti. Jacekas jam, esą, minėjęs, jog savo šalį lenkai laiko tranzitiniu punktu – vienas Jaceko sū-

nus Anglijoje, kitas – kažkur Niujorke. Ir abu nebadauja.

Macekas manęs nemergino, o aš jo neberniau. Pakako ir taip savų problemų. Nusisjoviau į vandenį. Dar pagalvojau, kad panašiai turbūt spjaudėsi prieš šimtą metų koks Nikolajaus II-ojo laikų vežikas, pagaliau išlaipinęs kokią šilkais apsikaisiusią ir į miesto centrą pūsto kreminio pyragaičio suvalgyt su meilužiu karininku kur nors Bernardinų sodo pavėnėj tvankų liepos pušiaudienį važiavusią poniutę.

Papūgėlė į rojų

Nusisjoviau dar sykį. Seilės pasklido upės paviršiuje kaip ženklai, nešdami tolyn pasroviui nedidelį mano parašą ir tuo pat metu skambtelėjo telefonas. Ilgokai krapščiau iš kišenės, buvo įsivėlęs į raktų ir nosinės raizginį. Ekranėje šmėkštelėjo: Greta. Būčiau atidavęs pusę karalystės, kad tai tik nebūt buvus ji, tačiau likimui neišsakysi. Turbūt žinojo, kad aš čia, kad stoviu ant tilto kaip paskutinė kvailė ir pergyvenu, kad man nerūpi joks sumautas jos gimtadienis. Pakaks man ir kino. Paskutinio kino, kuriame lygiai prieš savaitę su ja buvome. „Rugiuose prie bedugnės“. Nenoriu nei rugių, nei bedugnės. Užvakar jau patyriau visas bedugnes.

Sėdėjau po darbo sėdėjau namie ir žiūrėjau pro langą. Didelė, drevėta kriaušė nuirusia oda pavasarį visada atgydavo ir prisipildydavo raudonom sniegunų dėmelėm. Kava baigės, reikėtų nueiti, bet taip tingis. Apsiaudama kairįjį batą išgirdau telefono zyzimą. Greta, mano geriausia draugė. Paprašė kelias dienas pasaugoti vaiko papūgėlę. Parsivežiau taksi su narveliu – banguotą, gražią. Padėjau ant palangės, atidariau langą. Vėl kvėpėjo Mareko skalbiniais. Užgesinau šviesą ir atsiguliau. Net neskaičiau kaip įpratus. Užmečiau savo juodąją vilnonę, tetos Irmos dovanotą suknelę, ant narvo su paukšteliu. Ji kles telėjo ant durelių sklėsčio ir, kaip ryte paaikėjo, atidarė narvelio dureles. Per akimirką papūgėlė atsidūrė pušies viršūnėje. Žvėryne daug pušų ir visos jos aukštos. Varge, varge. O tie paukšteliai būna žydri, žalsvi, žinau. Žinau ir kur jas parduoda. Paskambinau Gretai.

– Kokio amžiaus tavo vaikas?

– Jokių būdu nepirk naujos.

Tuo metu jos vaikui buvo keturi. Vėliau sužinojau.

– Aš jam pasakysiu, kad papūgėlė išėjo į rojų.

Salkantay takas arba penkios dienos iki septintojo pasaulio stebuklo – Maču Pikču

Maču Pikču viršūnė

Ieva Marija Mendeikaitė

Prieš kiek daugiau nei mėnesį man atiteko netikėta privilegija ir džiaugsmas keliauti iki vieno iš pasaulio stebuklų – Maču Pikču. Tačiau keliauti ten traukiniu nuo Kusko man pasirodė truputėlį per lengva, todėl nusprendžiau pasirinkti ganėtinai populiarią, tačiau tikrai ne pačią lengviausią alternatyvą – Salkantay taką. Salkantay kalnų takas, iš vietinių Peru gyventojų kečujų kalbos išvertus – „laukinių kalnų takas“, nepamirštama keturių dienų kelionė per didingus kalnus iki pat Maču Pikču.

Salkantay tako istorija mena Inkų imperijos laikus, kai ši senovės civilizacija nutiesė kelių tinklą, jungiantį didžiules teritorijas. Šis specifinis takas, Salkantay maršrutas, senovėje buvo naudojamas kaip esminis susisiekimo kelias tarp imperatoriškojo Kusko miesto ir Maču Pikču citadelės. Kiekvienas žingsnis, kurį žengi šiuo keliu, rezonuoja ir primena apie senovės kultūrų atgarsius ir prarastos imperijos didybę. Vis dėlto šis žygis turbūt niekuomet nebūtų pirmasis pasirinkimas tiems, kurie nori paprasto žygiavimo malonumo, kadangi tai vienas iš kelių, reikalaujančių tikrai didelės motyvacijos, susikaupimo ir stiprybės.

Pasirinkus šį kelią svarbu suprasti, kad tai tikrai iššūkis, kuris išbando ne tik fizinį, tačiau ir protinį atsparumą, kurie išdrįsta pabandyti jį įveikti. Kai kuriomis žygiavimo dienomis šis aukštis viršija 4 600 metrus virš jūros lygio, todėl keliautojai susiduria su sąlygomis, reikalaujančiomis prisitaiky-

mo ir ryžto, nekalbant apie dažnai pasitaikančią aukščio ligą. Būtent dėl šios priežasties keliautojams dažnai rekomenduojama bent porą dienų praleisti Kusko miestelyje prisitaikant prie didelių aukščio skirtumų.

Kadangi aš prieš šį žygį pusę mėnesio praleidau Kolumbijoje, aukščio ligos nejaučiau ir keliauti galėjau pradėti jau kitą dieną, tačiau tiems, kurie atkeliauja iš žemesnių teritorijų, linkėčiau nepraleisti šio patarimo ir pabūti Kusko bent keletą dienų. Tačiau nepaisant istorinės reikšmės ir iššūkių, Salkantay takas taip pat stebina savo neprilygstančiu gamtos grožiu. Nors keliaujant po kalnus oras tikrai nelepino ir pasiekus aukščiausias kalnų viršūnes pro rūką negalėjau įžiūrėti kalnų sniegynų, visas kelias buvo nepaprastai gražus. Nuo didingų kalnų iki vešlių slėnių ir krištolo skaidrumo krioklių – kiekvienas žingsnis atskleidžia Motinos Gamtos (vietinių vadinamos Pachamama) didybę.

Maršruto floros ir faunos įvairovė sukuria unikalią patirtį gamtos mylėtojams ir ieškantiems nepamirštos patirties ir pabėgimo nuo kasdienių rūpesčių. Man tai buvo gyvenimo kelionė ir vienas gražiausių bei labiausiai ištvėrmės pareikalavusių žygių. Jeigu ir jums įdomi ši patirtis, aš galėčiau ją suskirstyti taip: Salkantay takas prasideda savęs „panardinimu“ į debesų miškus, būdingus šiam regionui. Jausitės tarsi keliaujate ne įprastu keliu, tačiau keliu pro debesis, nes jie atrods taip arti, kad atrodo – jau tuoj tuoj galėsite juos pasiekti. Vėliau, kalnui dovanojant trumpą nuolydį, mažesniame aukštyje jus apsups įvairi augmenija – orchidėjos, bromelijos ir paparčiai. Neretai galėsite išgirsti paukščių, tokių kaip ketalis, tukanas ir kolibris,

giesmes, kurios suteiks jūsų žygiui natūralų garso takelį.

Vėliau, pasiekus pirmosios dienos stovyklavietę, privaloma pamatyti Humantai lagūną. Tai vienas gražiausių ir labiausiai paslėptų šio tako grožių, kurie nustebins kiekvieną. Humantay yra daugiau nei 4000 metrų virš jūros lygio esantis turkio spalvos vandens brangakmenis, nuostabaus grožio ežeras su snieguotais kalnais ir kriokliais, tiesiog užgniaužiančiais kvapą. Lagūną maitina kalnų vandens nuotirpis, todėl šalimais visuomet girdėsite raminaimai ir švelniai tekantį upelį. Tai viena iš tų puikių tako vietų, skirtų pailsėti ir pabandyti įsisavinti visą gamtos teikiamą ramybę.

Kitą dieną, toliau kildami Salkantay tako kalnais, pasieksite Andų kalnų proskynas – atšiaurias, tačiau stebėtinai gyvybingas ekosistemas. Čia augmenija pradės retėti, tačiau vis tiek galėsite pamatyti ichu ir yareta, prisitaikiusius išgyventi atšiauriausiomis oro sąlygomis. Įdomu ir tai, kad kečujai naudojo įvairias žoleles skirtingoms sveikatos problemoms, pavyzdžiui, labai populiari žolelė, kurią dažnai pamatysite kramtant žygiautojus – kokos lapas. Tai daug energijos ir vitaminų A, B1, B2, B3, C ir E turintis šaltinis. Ši žolelė taip pat turi virškinimą skatinančių savybių bei padeda išvalyti kepenis ir užkirsti kelią osteoporozei. Inkams tai buvo šventas lapas, kurį naudojo tik vietinis elito sluoksnis religinėse gydymo ceremonijose.

Taip pat populiari, bet mažiau žinoma žolelė – maca, kuri buvo naudojama kaip afrodiziakas, atgaivinantis ir atkuriantis žmogaus ramybę, turintis antidepresinių medžiagų bei padedantis didinti vaisingumą. Nepaisant įvairių žolelių ir kitų augalų, šioje kelio atkarpoje galėsite išvysti ir gyvūnus – lamas bei alpakas, arklus ir asiliukus, simbolizuojančius gyvybės dideliame aukštyje atsparumą ir harmoniją.

Jau leidžiantis žemyn Salkantay taku, atsidursite derlinguose Andų slė-

Humantay lagūna

niuose. Čia derlinga dirva ir dirbami laukai primins šio regiono svarbą vietos žemės ūkiui. Puiki proga įvertinti vietinių bendruomenių tradicinius žemės ūkio būdus – šias žemes dirba ištiesos kartos. Galiausiai atsidursite Aguas Calientes mieste, kuriame galėsite pasirinkti, ar savo kelionę tęsti toliau, valandą žygiuojant iki Maču Pikču, ar pasirinkti lengvesnį būdą – autobusą iki citadelės viršūnės. Kadangi po ilgos keturių dienų kelionės aš jau jaučiau, kad norėčiau turėti daugiau energijos pačiam Maču Pikču citadelės tyrinėjimui, nusprendžiau pasirinkti autobusą. Tačiau čia vertėtų išsiaiškinti, ar labai bijote didelių aukščių, kadangi kalnas tikrai status ir jeigu sėdėsite prie autobuso lango ir labai bijosite didelio aukščio, jausitės nelabai maloniai.

Tačiau man nuostabiausias ir vertingiausias Salkantay kelio aspektas buvo pakely sutikti žmonės. Ne tik tie, su kuriais susipažįsti keliaujant iki Maču Pikču, tačiau ir vietiniai, kurie priima nakvynei, pamaitina, papasakoja apie vietines tradicijas, pavaišina kava ir medumi, paveža iki reikiamos stotelės tolesnei kelionei. Visi žmonės, sutikti kelyje, buvo nepaprastai draugiški, geri ir linkintys sėkmės visiems, trokštantiems savo jėgomis pasiekti Maču viršūnę. Labai rekomenduoju, jeigu tik turite sveikatos ir galimybių – keliaukite, sutikite, pažinkite, susipažinkite, nes tai yra neįkainojama patirtis ir nuostabus gyvenimo įprasminimas. Ačiū, Pachamama!

Pakeliui į Maču Pikču.

Nuotraukos iš I. M. Mendeikaitės asmeninio archyvo

Minimi Beatričės Kleizaitės-Vasaris ir Magdalenos Birutės Stankūnienės 100-mečiai

Atkelta iš 4 psl.

Po to į Marijampolę, kurioje mokėsi, ji atvykdavo beveik kasmet, kelerius metus iš eilės šio miesto Dailės mokyklos moksleiviams ji skyrė savo vyro Jono Stankūno vardo premijas, taip skatinama būsimojus menininkus.

– Savo pavyzdžiu noriu parodyti, kad svarbiausia gyvenime – dalintis su kitais, atiduoti skolą tėvynei Lietuvai. Sutikau Lietuvoje daug gerų žmonių, padėjusių man įgyvendinti savo planus. Visada sakau, kad Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus Romualdo Budrio supratimas, geranoriškumas leido daug ką padaryti, daug ko pasiekti, gražinti Lietuvą daugybę garsių kraštiečių darbų. Didžiausia dovana man gimtadienio proga būtų žinia, kad atsirado daugiau žmonių, kurie ką nors paaukojo tėvynei Lietuvai, – yra sakiusi dailininkė.

Gyvenimas vertas knygos, kuri dar neparašyta

Kai likus keleriems metams iki jos mirties susitikęs dailininkė Druskininkuose įkalbinėjau apie jos gyvenimą parašyti knygą, Magdalena tik numojo ranka – geriau rašyti apie jos kūrybą, apie parodas ir susitikimus, negu apie ją asmeniškai. O parašyti tikrai būtų apie ką – per daugelį dešimtmečių bičiuliškai bendrauta su šimtais garsių Lietuvos žmonių – dailininkų, rašytojų, dainininkų ir šokėjų, ministrų ir viceministrų, direktorių ir eilinių žmonių. Kiek visokių įdomių ir pikantiškų situacijų būta, kiek daug padėta bėdoje atsidūrusiems garsiams Lietuvos žmonėms...

Dailininkė M. B. Stankūnienė prie savo namų Čikagoje.

Autoriaus nuotraukos

Jos vardo menų galerija Marijampolėje yra tikras dailininkės kūdikis, nes menininkė sugebėjo įtikinti ir tuometį Marijampolės merą Vidmantą Brazį, ir buvusį Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus direktorių Romualdą Budrį, kad meno galerijos šiame mieste labai reikia, pati tam skyrė 100 tūks-

tančių litų asmeninių lėšų. Šios galerijos raktas jai buvo įteiktas 2007 metais.

– Galerija įrengta labai gerai, puikus apšvietimas, galiu tik pasiūlyti, kad mano paaukoti pinigai tikrai tinkamai yra panaudoti. Tačiau turiu dar ir kitą svajonę – noriu, kad šiuose erdvuose rūmuose atsirastų vietos ir dar vienai galerijai, kurioje būtų nuolatinė iš Sūduvos krašto kilusių menininkų ekspozicija, – sakė galerijos pamačiusi M. B. Stankūnienė. Ir po kurio laiko šalia dailininkės galerijos atidaryta ir Suvalkijos dailės galerija, kurioje eksponuojami šiame krašte gimusių, o dabar įvairiuose pasaulio kampeliuose gyvenančių dailininkų darbai.

Gimtoji sodyba Oželiuose neišnyko

– Vajė, koks liūdnas vaizdas, – atsiduso dailininkė, 2007 metais aplankiusi savo gimtąją sodybą Oželiuose, prie Žvirgždės upelio. Tada sodyba buvo labai apleista, nyko, bet vėliau atsirado nauji jos savininkai ir dabar dailininkės gimtinė atgimusi, sutvarkyta.

2008 metų rugpjūtį mecenatei buvo įteiktos Marijampolės garbės pilietės regalijos. Sūduvos krašto sostinė tada pagaliau atidavė skolą ir atliko tai, ką seniai turėjo padaryti – pagerbė neeil-

nę moterį, menininkę, žmogų, apie kurios kūrybiškumą, nuoširdumą, šilumą, rūpestį kitais žino šimtai ar tūkstančiai žmonių ir Lietuvoje, ir Amerikoje.

Jos meilė Lietuvai visada buvo labai stipri. Dailininkė yra pasakojusi, kad dar tada, kai Lietuva buvo okupuota, ne vienas veikėjas ją smerkė, kad į ją važiuoja, kad dovanoja meno kūrinius. „Aš niekada ant nieko nepykstu, neįsijaučiu, visada visiems už viską skubu atleisti, nes gyvenimas yra per trumpas, kad jį gaištume ir eikvotume nereikšmingiems dalykams“, – yra sakiusi kraštiečių.

Surengtas gražus paminėjimas

Jos bei B. Kleizaitės-Vasaris gimimo 100-mečiai paminėti gražiu kameriniu renginiu pastarosios vardo menų galerijoje. Renginio metu Lietuvos universitetų moterų asociacijos (LUMA) ir XXVII knygos mėgėjų draugijos bei Marijampolės menininkų klubo „Mūza“ draugijos nariai prisiminė abi iškilias šio krašto moteris, susipažindino su tik ką pradėjusia veikti jubiliejui skirta B. Kleizaitės-Vasaris paroda.

Renginio vedėja XXVII knygos mėgėjų draugijos pirmininkė Dalia Poškienė prisiminė, kad B. Kleizaitė-Vasaris 2005–2007 metais vadovavo šiai draugijai, jai buvo suteiktas Garbės narės vardas. „Abi šios moterys, gimusios tuo pačiu laiku, ėjo ir panašiais, ir skirtingais keliais, buvo skirtingų charakterių, tačiau abi vienijo tai, kad abi kūrėjos, suvalkietės ir mylėjo Lietuvą“, sakė D. Poškienė.

Daug metų su M. B. Stankūnienė bendravo „Mūzos“ klubo vadovė Onutė Surdokienė, dirbusi Marijampolės kultūros centre parodų organizatore. Šiam centrui mecenatė paaukojo nemažą pinigų sumą, už kuriuos buvo įrengta jos vardo menų galerija. Kultūros centre saugoma ir daug dovanotų mecenatės dailės darbų. O Surdokienės iniciatyva kasmet per Tris karalius būdavo paminimi B. B. Stankūnienės gimtadieniai, susirinkus prei apskrito stalo ir aptariant metų darbus bei planus.

G. Petkevičaitės-Bitės bičiulystė

Atkelta iš 2 psl.

Nenorėjo niekaip dar išleisti, bet man namai ir tėvas nesveiks rūpėjo. Prižadėjau kitą žiemą po kalėdų nuvažiuoti ant ilgesnio laiko, jei būsma sveiki. O Bitė rudenį žadėjo Ušnėnus aplankyti. Jeigu ir aš būcio nuvažiauvusi, ana būtų rudenį pas mane atvažiauvusi.

Nėra ko man aprašinėti, gali suprasti, kiek pasinaudojau, kiek gerų ir naudingų patarimų susikroviau sau į širdį. Daryčiau tikrą džiaugsmą, pamačiusi, jog mūsų tėvynė yra žmonių, tikrai mylinčių artimų. Pas juos įvesta tokia mada – kada tik kokioj draugystėj lošia kortoms iš pinigų, visada atiduoda pusę uždarbio ant biednų mokytinių į rankas Bitės. Toks užvedimscielos apygardos jų draugystės. Todėl nėra maž tos dienos, kad Bitė negautų kelių kapeikų. Iš tų – kap ji man sakė – davė Avižėliui dvidešimt rublių ir po tiek gaus per metus kožną mėnesį. Du pirmuosius mėnesius Avižėlė sau palaukys visus, o potam dalysiąs po dešimt su kitu draugu, nes tiek jis tereikalaujās. Vanagą rūpina apdaru. Laike mano buvimo siuntė Bitelė vilnas į Rygą mainyti į audeklą Vanagai apdarui. Buves ir Gaidys⁵ per šventes, bet aš nebesusėjau. Turbūt ir jam maž daug kliuvo; vis tai iš tos kortauninkų draugijos. Mat, kap ir mums reikėtų daryti; iš gero paveikslo reikia pasimokyti⁶.

Ši viešnagė Petkevičių namuose, o ypač dviejų rašytojų susitikimas Žemaitei buvo lemtinga patirtis, paskatinusi veržliai ištraukti į tautinio atgimimo veiklą, ir ne tik leidusi pasijusti gyva savos lietu-

viškos bendruomenės dalimi, bet susivienyti su šiuose namuose tvyrančia kuriančiąja ir bendrumą telkiančia galia, kaip didžiausią egzistencinį atradimą išgyvenus tikrą džiaugsmą <>, jog mūsų tėvynė yra žmonių, tikrai mylinčių artimų. Atvykusi iš namų Ušnėnuose, kur vyras nuolat rūgojo už naktinius rašinėjimus, pas Petkevičius Žemaitė pamatė gyvai vykstant tai, ką ji kėlė sau kaip siektinus humanistinius idealus. Daktaro namuose šie idealai buvo virtę realiu kasdieniu veikimu – akivaizdžiais pavyzdžiais, kaip reikia padėti žmogui, suteikti jam ir dvasinę, ir materialinę paramą, kaip rasti būdų rasti lėšų, gebėti ištraukti jas iš asmenų, netgi nusiteikusių prieš lietuvių tautinį atgimimą, sulenkėjusių bajorų ir dvarininkų, kaip suteikti visapusišką pastiprinimą einančiam mokslo keliu jaunuoliui ir pažadinti jį tokiam pačiam tautiniam darbui. Tai buvo ypatinga veikla, galima sakyti – nepaprastas buvimo būdas, galiojęs Petkevičių namuose kaip vienintelis pripažintas, gerbtas ir išitvirtinęs per ištus gyvenimo metus.

¹ Ibid.

² Būtėnas, Žemaitės gyvenimas, ibid., p. 31.

³ Ibid.

⁴ Užvenčio ponybė – Pečkauskaitės, kurios su Žemaitė šaltai elgėsi, nelabai norėdamos kalbėti; J. Būtėno pastaba

⁵ Povilas Gaidelionis. J. Būtėno pastaba.

⁶ Žemaitės laiškas P. Višinskiui. 1898-01-13; in Būtėnas J., Žemaitės gyvenimas, op. cit., p. 38-41.

Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, 1896 m.

Lietuvos literatūros ir meno archyvas